

Fogyatékossgal élő emberek polgári jogi és munkajogi jogalanyiségának reformkérdései egy szerzőtől két monográfia tükrében*

Jakab Nórának „Az intellektuális és pszichoszociális fogyatékossgal élő emberek cselekvőképességéről” 2013-ban megjelent munkája az e körhöz tartozó nagykorú egyének cselekvő-, és döntőképességének polgári jogi vonatkozásairól szól, míg a 2014-ben megjelent kötete a munkavállalói jogalanyiség munka-, és szociális kérdéseit tartalmazza az ilyen jellegű munkavállalókra, valamint az egészségkárosodás miatt megváltozott munkaképességű dolgozókra összpontosítva. A két kötet az általános és a különös viszonyában és mind a két témakört érintő reformfolyamatok tekintetében is szervesen kapcsolódik egymáshoz. A 2013-ban megjelent könyv hagyományosan a cselekvőképtelennek vagy korlátozottan cselekvőképesnek minősített személyek joghelyzetét érintő polgári jogi intézményének szabályozásával és átfogó reform-kérdéseivel foglalkozik, aminek családjogi, szociális, és munkajogi következményei is vannak. Ez utóbbi következményekkel foglalkozik a másodikként megjelent könyv, miközben a munkavállalói jogalanyiség legújabb általános jogelméleti irányvonalait is kritikai elemzés mellett mutatja be.

I.

Kezdve elemző bemutatásunkat „A margón, és azon túl...” főcímen 2013-ban megjelent kötettel, a szerző a cselekvőképességet érintő hagyományos polgári jogi intézményt egy viszonylag újkeletű elméleti koncepcióval kívánja felváltani. Eme újkeletű elméleti koncepció szerint az intellektuális és pszichoszociális fogyatékossgal élő természetes személyek esetében – akik a hagyományos polgári jog értelmében súlyosabb esetben cselekvőképtelenné, enyhébb esetben korlátozottan cselekvőképessé vannak nyilvánítva – a jogi forgalomban a saját döntésüket a teljesen cselekvőképteleneknél „ex lege” gondnoktól származó helyettes döntés pótolhatja, a korlátozottan cselekvőképesek döntését pedig ugyancsak „ex lege” gondnoki hozzájárulási döntés kiegészíti. Ez az új, ma már nemcsak a kontinentális európai, hanem az európai transzatlanti angolszász jogrendszerek jelentős részében is uralkodóvá vált az a szemlélet, hogy a teljesen cselekvőképtelenné történő nyilvánítást és a vele együtt járó saját döntési jogosultság elvonását meg kell szüntetni és a korlátozottan cselekvőképesekkel együttes elbírálású főszabályként az ún. „támogatott döntéshozatal” intézményét lenne szükséges bevezetni és alkalmazni. A szerző által tolmácsolva, eme új szemlélet értelmében megszűnne a cselekvőképesség csak orvosi szakvéleményen alapuló elvonásának, illetve korlátozásának a fogyatékossgal súlyossági foka szerinti kettős kategóriája. Főszabályként mind a két esetben a fogyatékos ember saját döntése kerülne előtérbe, amelyet egy olyan hatóságilag kirendelt támogató „mentor” segítene, aki nem térhet el a döntésben támogatott természetes személy akaratától, elképzelésétől, mivel mindez a támogatott természetes személy személyes autonómiájának részét képezi, amit a mentor köteles tiszteletben tartani. Ezért ennek megfelelően köteles segíteni a fogyatékossgal élő személyt a döntése meghozatalában. A szerző szerint ennek a támogatott döntéshozatalnak kel-

lene főszabályként az esetek túlnyomó többségében érvényesülnie, és csak kivételes esetben, szubszidiáriusként jöhetne szóba az ún. „helyettes döntéshozatal” akkor, ha a fogyatékossgal élő személy döntéshozatalra vagy kommunikációra teljesen képtelen állapotban van.

Ez az elmélet – miként a szerző kimutatja – az emberi méltóság és az egyéni autonómia, s az ezzel összefüggő döntési szabadság elvéből indul ki, amit az egyén önmeghatározási jogára és az esélyegyenlőségre alapozva fogadott el 2006-ban a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény, amelynek 12. „magcikkelye” tartalmazza mindezt. Minderről Jakab Nóra a könyvében részletesen szól. Ugyancsak részletesen beszél arról is, hogy az európai jog is átvette e jogi megközelítést. Több kontinentális európai és angolszász jogrendszer megreformálva a cselekvőképtelenség esetében a gondnokdöntést helyettesítő, a korlátozott cselekvőképesség esetében pedig a gondnokdöntést kiegészítő hozzájárulási hagyományos rendszerét, kiiktatta az elsőt, és szubszidiárius jelleggel általánossá téve a második megoldást arra az esetre, ha a mentor által támogatott saját döntés meghozatalára nincs esély. Ugyanígy végső esetben, döntésképtelen helyzetben jöhet csak szóba a helyettes döntés, amire a korlátozottan cselekvőképesség esetében is lehetőség nyílik, írja a szerző.

Jakab Nóra mindezek után bemutatja, hogy mely államokban és miként valósultak meg a jogi szabályozás szintjén ezek a reformok, és menyiben maradt meg a régi szabályozás, vagyis duális, vagy monista jogi rendezésre került-e sor. Ezzel összefüggésben a gondnoksági rendszere átértékelését Európában részletesen Svédország, Hollandia, az Egyesült Királyság, Ausztria és Németország, Európán kívül pedig Kanada, Új-Zéland és az USA vonatkozásában vizsgálta meg. Az adatokból az derül ki, hogy az itt említett államok túlnyomó többségében – miként ezt a már említett és a szerző által kihangsúlyozott Egyezmény 12. cikkelye is igényli – a cselekvőképességet kizáró gondnokságot eltörölték. Ugyanakkor a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezés lehetősége a gondnoknak a gondnokolt döntésével összefüggő jóváhagyó nyilatkozatával együtt megmaradt, de helyette alkalmazható a támogatott döntéshozatali mechanizmus is, ami az előbbivel párhuzamosan angolszász területen „ex lege” szinten szabályozásra került.

A szerző a könyvében részletesen bemutatja a támogatott döntéshozatal intézményének statikus és dinamikus oldalát egyaránt, továbbá azt is, hogy ez az új jogi intézmény miként viszonyul az Egyezménnyel összefüggő nemzetközi és európai joghoz. Rámutat arra, hogy a hegeli monista irányzat alapján minden további nélkül alkalmazható a belső jogban a nemzetközi jognak még Hans Kelsentől származó duális irányzat szerint az extern és az intern jog két külön világának a szemlélete, ahol a kettő közötti kapcsolat „transzformálással” hozható létre. A magyar Alkotmánybíróság mindezzel összefüggésben – ahogyan ezt Jakab Nóra közli – egy középutas megoldásból kiindulva akként foglalt állást, hogy az Alaptörvényben szereplő alapjogokat – márpedig itt ilyenekről van szó – a nemzetközi szerződés fényében kell értelmezni. Azáltal pedig, hogy az EU elfogadta az ENSZ-egyezményt, ezért a szerző álláspontja szerint az európai jogot is az Egyezménnyel összhangban kell értelmezni. Márpedig az Egyezmény a hagyományos gondnoksági rendszert teljes mértékben a döntést támogató mentori rendszerrel cserélte fel, ahol csak végső esetben, mintegy kiegészítő jelleggel jöhet csak szóba a helyettesítő döntés. Ebben a rendszerben a cselekvőképtelenség és a korlátozott cselekvőképesség mint fogalom megszűnik és az esélyegyenlőség, valamint az egyenlő bánásmód elve a cselekvő-, ill. a döntésképtelenség marad meg potenciálisan, amit esetenként kell támogatni. Jakab Nóra részletesen leírja a támogató kiválasztásának a szabályait: a támogató eljárását, kompetenciáját, feladatkörét és kötelezettségeit, felelősségét, és a segítségre

szorulóval történő kívánatos együttműködés módját.

Jakab Nóra, aki az Egyezményt úgy magyarázza, hogy az monista, nem pedig a párhuzamos duális megoldás mellett áll, ő is inkább az unikális, nem pedig a duális mellett foglal állást. Az általa bemutatott nemzetközi összehasonlítás szerint azonban a reform inkább a duális megoldás, a „megszüntetve megőrzés” kompromisszuma mellett áll ki, ugyanakkor utal a magyar Ptk. kodifikáció különleges rendhagyó jellegére, ahol a balliberális Gyurcsány-kormány elvetette a több mint kétharmadában kész volt Ptk. tervezetet, és megbízta Gadó Gábort az új Ptk. előkészítésével. A „Gadó-féle” Ptk. 2009-ben életbe, hatályba azonban nem lépett, mert a 2010. évi áprilisi választások alapján hivatalba került polgári kormány ismét Vékás Lajos akadémikust bízta meg a már jelentős részben kész tervezet munkálatainak a befejezésével. Ennek elkészülte után a 2012:V. tv.-el életbe és hatályba is lépett a „Vékás-féle” új Ptk. Jakab Nóra könyve első részében megemlíti, hogy míg a 2009. évi hatályba nem lépett Ptk. teljes egészében a támogatott döntéshozatalt vette át, ahol a helyettesítő döntés csak szükség esetén, kivételes helyzetben fordul elő és egyúttal kiiktatásra került a cselekvőképességet kizáró gondnoksági rendszer, addig a 2012:V. tv.-el hatályba lépett Ptk. némi korszerűsítéssel a cselekvőképtelenséggel és a korlátozott cselekvőképességgel egybekötött hagyományos gondnoksági rendszert tartotta fenn.

A szerző e körülmények miatt igyekszik alátámasztani az új rendszer hatékonyságát és az Egyezmény, különösen a 12. cikkely létjogosultságát. Evégett a könyvében a döntésképeség elméletét a képesség mérésével és annak módszerével összefüggésben mutatja be. Ennek során azzal is foglalkozik, hogy az érzelmi motívumok és az észszerűségi tényezők, valamint a kockázati helyzetek miként hatnak ki a döntésre és e téren milyen lehet a mentor, segítő befolyásoló, közreműködő szerepe. Rámutat arra, hogy míg a gondnokság alá helyezési és a cselekvőképességet kizáró vagy korlátozó rendszernél a vizsgálat csak egysikúán orvosi, addig az új rendszernél ennél sokkal szélesebb körű, ahol szerepe van a pszichológiai, szociológiai, nevelési és környezeti tényezőknek, körülményeknek is. A könyv általam önkényesen elnevezett első részének lezárásaként a nagykorúak jogügyletképességére vonatkozó hagyományos és az új szabályozást egymással párhuzamba állítva mutatja be, ahol meggyőződésre alkalmas és tudományosan védhető módon illusztrálja az új megoldásnak a hagyományos régít meghaladó jellegét azzal, hogy optimálisnak az új megoldás régít kizáró monista megoldását tartja.

A könyv általam önkényesen megjelölt második részében a helyettes és a támogatott döntéshozatalnak a magyar polgári jogi irodalomban és a korábbi bírói gyakorlatban, valamint a későbbi jogi szabályozásban, vagyis az 1959:IV. tv.-ben (régí Ptk.) megjelent elvi állásfoglalásait és kérdéseit járja körül, összekapcsolva és összevetve az új megoldásokkal. Ennek során mutatja be a 2009. évi „átmeneti” Ptk.-nak a nemzetközi mércével is optimálisnak tartott új, támogatott döntéshozatali mechanizmusát, amelyet a német BGB ide vonatkozó szabályaival vet össze a szerző, amit „zsinór értékmérőként” tart szem előtt az értékelés során. Fenntartással van a 2012. évi Ptk.-val szemben, amely megmaradt a hagyományos gondnoki megoldás mellett. Ezzel összefüggésben oldalakon keresztül igen színvonalas vitát olvashatunk, ami Jakab Nóra és Kőrös András között folyt. Kőrös András, mint a Vékás-féle 2012. évi új Ptk. ide vonatkozó szabályainak az egyik előkészítője, a hagyományos álláspontot képviselte. Ennek következtében megmaradt a cselekvőképességet kizáró gondnokság, de a cselekvőképességet korlátozó gondnokság megreformálódott. Bevezetésre került a cselekvőképességet általánosan korlátozó hagyományos gondnokság mellett a cselekvőképességet csak részlegesen korlátozó gondnokság, amely azokat a döntési területeket nem érinti, amelyeknél az észszerű és józan belátási,

ill. döntési képesség fennáll. Ez pedig mindenekelőtt a döntésképeség speciális területét érintő szerződés-kötési képességet érinti, ami a munkaszerződés-kötésnél is igen lényeges, és amiről e könyv első részében kimerítően szó is esett.

E magas színvonalú művet végül is a szerző a magyar megoldással összefüggésben azzal zárja, hogy a cselekvőképességet kizáró gondnokság „de lege ferenda” mindenképpen kiiktatandó lenne, a cselekvőképességet korlátozó gondnokságot a részleges gondnoksággal összefüggésben azonban elfogadja a szerző úgy, hogy mellette jogilag szabályozva bekerüljön a hazai tételes jogba a támogatott döntéshozatal is.

II.

Míg az első könyvben a szerző a fogyatékossgal élők döntés-elősegítésének általános jogi kérdéseivel foglalkozik elsősorban a polgári jogra összpontosítva, addig a második a munkát végző vagy potenciálisan munkára képes fogyatékos emberek jogi problémáira és az őket védő intézményekre, valamint szabályokra koncentrálna. Ennek kapcsán a második könyvben Jakab Nóra a munkát végző fogyatékos és megváltozott munkaképességű emberekre mintegy adaptálja mindazt, amit az első könyvben általánosságban minden fogyatékos emberre vonatkozóan elmondott.

Jakab Nóra „A munkavállalói jogalanyiség munkajogi és szociális jogi kérdéseiről” szóló könyve a munkaviszonyra vonatkozó általános munkajogi elméleteken kívül erőteljesen koncentrálna a fogyatékos és a megváltozott munkaképességű emberek munkajogi helyzetére és foglalkoztatásuk elősegítésének módjaira, eszközeire. Az elméleti szempontból is igen tartalmas bevezetést követően három részre osztva tárgyalja igen színvonalasan és elmélyült elemzés mellett ezeket a problémákat.

A szerző a „Bevezetésben” olyan igen lényeges társadalmi és munkaszociológiai jelenségekre hívja fel a figyelmet, mint a munkaviszony és ennek következtében a munkavállalói jogalanyiség fellazulása és kiszélesedése, amelyben a munkajogviszonynál szélesebb foglalkoztatási jogviszonyok, mint amilyen az önfoglalkoztatás, valamint a tartós vállalkozás vagy megbízás jelenik meg. Egyre erőteljesebbé vált a „menekülés a munkajogból” a polgári jogi foglalkoztatási formák felé és egyre bizonytalanabbá vált a munkajogi státusz. Ezenkívül pedig a szociális olló is jelentős mértékben kinyílt, mert egyre zsugorodik a nagy jövedelemmel rendelkező, kevés munkával megterheltek köre, és egyre növekszik azoknak a köre, akik igen alacsony bérért igen keményen, megterhelő módon kénytelenek dolgozni. Emellett pedig növekszik azoknak a köre is, akik egyre tartósabban vagy véglegesen kiesnek a munka világából. Az is egy aggasztó jelenség, hogy egyre növekszik azoknak a köre, akik testi vagy mentális vagy magatartásbeli vagy pedig pszichoszociális zavarok miatt nem, vagy csak nehezen integrálhatók a munka világába. A szerző a könyvében erre a körre és ezen foglalkoztatási problémának a megoldására is komoly hangsúlyt helyez.

Ezzel összefüggésben a szerző arra utal, hogy a munkavállalói képesség egyfelől a törvényi feltételeknek megfelelő képességet, másfelől pedig az adott munkakör betöltésére vonatkozó képességet jelenti. Ez az intellektuális és pszichoszociális fogyatékossgal élő, valamint megváltozott munkaképességű személyeknél speciálisan jelentkezik. E célcsoportnál az egyén egészségi állapotán és az abból eredő képességein kívül más személyes és környezeti tényezők is befolyásolják a munkaképességet Jakab Nóra helytállóan tűnő megállapítása szerint. Ilyen befolyásoló körülmények és hatások szerinte a fogyatékossgal társadalmi elfogadottságának a helyzete, a munkaerőpiaci körülmények, valamint az oktatási és képzési rendszer fejlettsége.

A munka I. részében a szerző kimutatja, hogy változóban van a hagyományos munkajog és emiatt „keresztútban” van a munkaszerződés és a munkajog. A könyv e részében egy ív mentén jut el a munkaszerződéstől a személyes munkavégzési viszonyokig, kitér a munkajog reflexív természetére, majd elemzi a munkajog és polgári jog kapcsolatát, s ebben a megváltozott környezetben a megváltozott munkaképességű és fogyatékos emberek esélyeit. Széles szakirodalmi apparátus felvonultatásával utal arra, hogy a munkáltató és a munkavállaló fogalmát egyaránt ki kell szélesíteni foglalkoztatókra és foglalkoztatottakra. Ennek alapján utal igen helyesen kiemelten Freelandra, aki szerint a munkaszerződés koncepcióját ki kell terjeszteni a személyes munkavégzés valamennyi módjára és valamennyi ilyen tartalmú szerződésre, ide értve az ún. önfoglalkoztatást is, amelyet szinte minden nyugat-európai állam munkaviszony jellegüként szabályoz, Magyarország azonban sajnos még nem. A munkáltatók ugyanis egyre inkább igyekeznek – Jakab szavaival élve – „kiszerezhető” a munkavállalókat a munkajogi védelem alól, és a munkavégzés kockázatát igyekeznek a munkavállalókkal megosztani. A szerző szerint mindez a két oldal közös megegyezésén alapul (92. o.). Ezt azonban vitatom. Szerintem milderre a munkáltatói-foglalkoztatói nyomásra kerül sor, amit az állam is tolerál. E vonatkozásban veti fel a szerző azt a dichotómiát, ami fennáll az ún. szabad szolgálat, azaz az önálló munka, ill. feladatvégzés és a függő munkavégzéssel párosuló munkaszerződés között. A germán és a frankofon államok Ptk.-i többnyire a szolgálati szerződést szabályozzák, ami azonban keretet jelent a munkaszerződésre. A munkaszerződést és a munkajog individuális és kollektív szabályait azonban vagy munkakódex, vagy résztörvények rendezik. Rávilágít a szerző arra, hogy ma egyre erőteljesebben jelentkezik a munkajogviszonyból visszatérés a szolgálati szerződéses jogviszonyba, ahol a kollektív munkajogi érdekvédelem kevésbé érvényesül és ez elsősorban a megváltozott munkaképességű foglalkoztatottakat érinti hátrányosan. Emellett őket érinti különösen hátrányosan az is – mutat rá a szerző –, hogy a foglalkoztatók igyekeznek a korábban csak őket terhelő kockázatot megosztani és minél nagyobb részt áttelepíteni a foglalkoztatottra. Ezzel és azzal összefüggésben, hogy a testi és szellemi fogyatékoság, valamint a megváltozott munkaképesség miatt nehezen munkát találók el tudjanak helyezkedni, veti fel a szerző, hogy a cselekvőképzetlenség és a korlátozott cselekvőképesség kategóriája helyett az előzetesen bemutatott könyv tárgyát képező segítő-támogató kirendelésének az intézményét kellene bevezetni.

Ugyanakkor a szerző felhívja a figyelmet arra, hogy nem lenne szerencsés hivatásos támogatók hivatalból történő kirendelésével a támogatást megoldani, mert ez esetben éppen a támogatott és a támogató közötti bizalmi helyzet sérülne. A könyvnek eme I. részének 7. pontjában tárgyalja a szerző a fogyatékkal élő emberek foglalkoztatási esélyeit, amellyel kapcsolatban utal arra, hogy a helyzetüket kedvezően alakítja az a tény, hogy a munkaviszonyon kívüli foglalkoztatás szabályozatlansága lehetővé teszi a munkáltatók részére a munkaviszonnyal összefüggésben álló adó-, és társadalombiztosítási járulékfizetés megkerülését. Jóllehet, a szürke zónába tartozó önfoglalkoztatás és egyéb atipikus foglalkoztatási és munkavégzési viszonyok a fogyatékos munkavállalói célcsoportba tartozók esetében a produktivitást nem segíti elő, azonban a célcsoportba tartozók foglalkoztatását növeli, állapítja meg a szerző. Ezért is kerültek a szürke zónának a foglalkoztatási formái Európában és Magyarországon is valamilyen formában legalizálásra, mutat rá a szerző. Egyúttal azonban arra is rávilágít, hogy eme lehetőségekhez csak többnyire a társadalom különböző intézményei által felkarolt, vagy látókörükben lévő fogyatékos és megváltozott munkaképességű emberek férnek hozzá, ugyanakkor igen sok olyan is van, aki a látókörön kívül áll. Ezek foglalkoztatásáról nem gondoskodik senki.

Jakab Nóra a könyv I. részének a lezárásaképpen a gondnoksági rendszer merevségének a feloldási alternatíváival foglalkozik, aminek során kimutatja, hogy e körben, vagyis a fogyatékos emberekre érintő munka világában miként lehetne helye a támogatott döntéshozatalnak és a támogatói hálózatnak a támogatandókkal együttműködve történő megszervezésével.

A könyv II. része az első részben leírtak fényében a tényleges foglalkoztatás általános jogi kérdéseinek és jogpolitikai problémáinak taglalását követően a megváltozott munkaképességű célcsoport ezzel összefüggő problémáit és a jogi, jogpolitikai, valamint állami intézkedés rendszerét vizsgálja a komparatiztika módszerével, amibe bevonja az Európai Bíróság joggyakorlatát is. Külön kiemeli ezen a téren a szociális vállalkozások és a foglalkoztatási szövetkezetek szerepét, amelyek korábban ilyen vonatkozásokban eredményesen tudtak működni, mert állami támogatásban részesülhettek. A könyvnek ebben a részében a szerző az általános és a csökkent munkaképesség párhuzamát analizálja. Ennek során a fogyatékoság tágabb és szűkebb fogalmát vizsgálva megállapítja, hogy nemcsak az intellektuális és a pszichoszociális fogyatékoság jelenti a fogyatékoságot, hanem a munkaképesség bármilyen negatív megváltozása is. Jelentős terjedelmet szentel a szerző munkájának ebben a részében a fogyatékosággal összefüggő munkaképesség-mérésre, annak működésére. Ennek során bemutatja, hogy ez Ausztriában és Németországban miként valósul meg és mit vehetne át mindebből Magyarország. Itt tárgyalja a szerző a foglalkoztatás munkajogi szabályozási pontjait, a támogatónak a fogyatékos emberek munkaviszonyának segítésében betöltendő szerepét és feladatait. Itt szól arról is, hogy elképzelhető szervezeti és intézményi támogatás is, amelynek eszközeként a szakszervezeteket és a kollektív szerződés intézményét jelöli meg (211. o.). Ezt a felvetést én azzal egészíteném ki, hogy ilyen szervezeti és intézményi támogató, ill. támogatói eszköz lehet még az üzemi tanács és az üzemi megállapodás. Végezetül itt tárgyalja a szerző a fogyatékos és/vagy megváltozott munkaképességű munkavállalót foglalkoztató munkáltató speciális többlet-kötelezettségeit és kártérítési felelősségét.

A mű III. része a munkavállalói jogalanyiség szociális jogi kérdéseit tárgyalva részletesen foglalkozik a megváltozott munkaképességűek rehabilitációjának kérdéseivel, ahol a magyar szabályozást helytállóan kritikával is illeti, amely abban a vonatkozásban is fennáll, hogy pont e célcsoport ama részének a munkaerőpiacra történő visszavezetését gátolja nyilván pénzügyi okokból, a rehabilitálható személy rehabilitálásának nem javasolása, ha az költségigényes. Helyesen hangsúlyozza a szerző a foglalkoztatási rehabilitáció külföldi gyakorlata alapján az új technológiák megismertetésére is kiterjedő képzést, a szelektív munkába állítást, a nyílt, és az önfoglalkoztatást, valamint a foglalkoztatást szűkítő ún. „zárványok” feloldását.

E III. részben mutatja be a szerző a fogyatékos munkavállalókat érintő rehabilitáció intézményét szinte minden részletre kiterjedően. Ennek során párhuzamba állítja a magyar rendszert a külföldiekével, amely különösen a német rehabilitációs rendszerre koncentrálna. Eme összehasonlításban kimutatja a szerző, hogy a német rehabilitációs rendszer messze kimagasodik a többi közül.

A szerző végső következtetéseit és „lex ferenda” javaslatát markánsan fogalmazza meg. Közülük négyet tartok igen jelentősnek. 1.) a fogyatékos személy kategóriája lépjen be a tételes jogba, 2.) a megváltozott munkaképességű személy helyett a munkajog a csökkent munkaképességű személy kategóriájával operáljon, 3.) az előbbi pont célszemélyei fokozott munkavédelemben részesüljenek és végül 4.) minél előbb történjen meg a segítő-támogató szolgálat kialakítása.

Összegezőképpen elmondható, hogy Jakob Nóra műve újszerűen közelíti meg a munkavállalói jogalanyiságot és egy olyan területet domborít ki, amely eddig jogdogmatikailag nem volt kimunkálva. Jakob Nóra ezt a kimunkálást több jogterületre kiterjesztve elvégezte.

III.

Ezt követően már csak a laudáció van háta, amit mind a két mű igen gazdag ismeretanyaga és a két műben tárgyalt, egymással összefüggő intézmények mélyreható vizsgálata megalapoz. A szerző igen gazdag szakirodalmat áttanulmányozva, értékelve és hozzátéve saját gyakorlati tapasztalatait és kutatásait, jog-összehasonlító módszerrel dolgozta fel mind a két könyv témakörét, amely az általános és a speciális viszonyában áll összefüggésben egymással. A gazdagon kikutatott és analizált adatok alapján a szerző mind a két könyvben nemzetközi, de különösen a magyar viszonylatokra igen értékes és gazdag javaslatokat vázolt fel, amelyek bemutatása szétfeszítené e recenzió kereteit. Ezért a recenzens mindenkinek ajánlja, aki az itt tárgyalt jogterülettel foglalkozik, hogy okvetlenül olvassa el Jakob Nóra két könyvét.

- * Jakob Nóra: A margón és azon túl – Az intellektuális és a pszichoszociális fogyatékossggal élő emberek cselekvőképességéről. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2015. 230 o.; Uő: A munkavállalói jogalanyiság munkajogi és szociális kérdései, különös tekintettel a megváltozott munkaképességű és fogyatékos személyekre. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2014. 329 o.

